

การบริหารจัดการหนี้คงค้างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี
อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

The Management of Outstanding Debt of the Women
Empowerment Fund in Mae La Noi District,
Mae Hong Son Province

ศศิวิมล มหาวาน¹

Sasivimon Mahawan¹

yammi.mahawan@gmail.com

Received:26/04/69 Revised: 20/05/69 Accepted: 20/05/69

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและแนวโน้มของหนี้คงค้างกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน วิเคราะห์ทัศนคติความเข้าใจ และพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้องต่อการชำระหนี้ ศึกษากระบวนการจัดการกองทุน และเสนอแนวทางการติดตามหนี้ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 55 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน คณะทำงานสตรีระดับตำบล ผู้นำชุมชน และสมาชิกสตรีผู้กู้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า หนี้คงค้างเกิดจากปัจจัยหลายมิติ ได้แก่ การกู้แบบกลุ่มและการค้าประกันร่วม การใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ การขาดวินัยทางการเงิน การจัดลำดับหนี้ไม่เหมาะสม รายได้

¹ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

¹ Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University

ภาคเกษตรที่ผันผวน และความเข้าใจตลาดเคลื่อนต่อเงินกองทุน ขณะเดียวกัน
ทุนทางสังคม ระบบเครือข่าย และบทบาทของผู้นำชุมชนสามารถช่วยเสริมวินัย
การชำระหนี้ได้ในบางพื้นที่ โดยเฉพาะชุมชนที่ให้ความสำคัญกับสัจจะและชื่อเสียง
ของหมู่บ้าน ข้อเสนอเชิงนโยบายจากการวิจัยคือ กองทุนควรพัฒนาระบบติดตาม
หนี้เชิงรุก ปรับฐานข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน ออกแบบมาตรการจูงใจแก่ผู้กู้ที่มีวินัย
และเชื่อมโยงการให้สินเชื่อกับการพัฒนาอาชีพและรายได้ เพื่อให้การบริหาร
จัดการนี้มีความเป็นธรรม เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการหนี้; กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี; หนี้คงค้าง;
แม่ลำน้อย

Abstract

This research aimed to examine the characteristics and trends of outstanding debt in the Women Empowerment Fund in Mae La Noi District, Mae Hong Son Province; to analyze borrowers' attitudes, understanding, and repayment behaviors; to investigate the fund management system; and to propose debt monitoring guidelines suitable for the local context. A qualitative case study approach was employed. Data were collected through documentary research, in-depth interviews, and focus group discussions with 55 key informants, including community development officers, subdistrict women committee members, community leaders, and women borrowers. The data were analyzed using content analysis. The

findings revealed that outstanding debt resulted from multiple factors, including group-based borrowing and joint guarantees, misuse of loans, lack of financial discipline, inappropriate debt prioritization, fluctuating agricultural income, and misunderstanding of the fund as government assistance rather than a revolving loan. Social capital, kinship networks, and community leaders also played an important role in strengthening repayment discipline in some communities, particularly those emphasizing trust, promises, and village reputation. The study suggests that debt management policy should focus on proactive monitoring, real-time debt databases, positive incentives for disciplined borrowers, and the integration of credit provision with occupation and income development. These measures would help promote fair, context-sensitive, and sustainable debt management.

Keywords: debt management; Women Empowerment Fund;
outstanding debt; Mae La Noi

บทนำ

กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเป็นกลไกของรัฐที่มุ่งส่งเสริมศักยภาพสตรีและสนับสนุนการเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพในระดับชุมชน (กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี, 2555) อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของกองทุนในหลายพื้นที่ยังเผชิญปัญหาหนี้คงค้าง ซึ่งกระทบต่อเงินทุนหมุนเวียน ความต่อเนื่องของการสนับสนุนสมาชิกกลุ่มใหม่ และความเชื่อมั่นต่อระบบกองทุน งานวิจัยที่ผ่านมา

พบว่า การดำรงชำระหนี้ของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีสัมพันธ์กับหลายปัจจัย เช่น รายได้ ภาระหนี้เดิม แรงจูงใจในการชำระหนี้ และความสามารถในการจัดการทางการเงินของสมาชิก โดย ธตวรรณ สิตะปิยะ (2566) พบว่า รายได้และภาระหนี้เดิมมีความสัมพันธ์กับระดับการดำรงชำระหนี้ของสมาชิกกองทุน ขณะที่งานวิจัยด้านการบริหารกองทุนชุมชนชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของกองทุนไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงินทุนเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับระบบบริหารจัดการ ความโปร่งใส การตรวจสอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมาโดยมากยังมุ่งอธิบายปัจจัยด้านเศรษฐกิจหรือประสิทธิผลของกองทุนในภาพรวม ขณะที่การศึกษาที่เชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมผู้กู้ ระบบการกู้แบบกลุ่ม การค้ำประกันร่วม ทุนทางสังคม และกลไกการบริหารจัดการหนี้ในพื้นที่ชายขอบยังมีอยู่อย่างจำกัด ช่องว่างดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลสำคัญของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่ภูเขาห่างไกล มีข้อจำกัดด้านการคมนาคม รายได้ของประชาชนส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น ปกาเกอญอ ไทยใหญ่ ลัวะ และม้ง ลักษณะพื้นที่ดังกล่าวส่งผลต่อรูปแบบการรวมกลุ่มสตรี พฤติกรรมทางการเงิน ความสัมพันธ์ในชุมชน และการติดตามหนี้ของเจ้าหน้าที่รัฐ ข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่ลาน้อยระบุว่า กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในอำเภอแม่ลาน้อยมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 มีจำนวนกลุ่มสตรีสะสมมากกว่า 70 กลุ่ม มียอดเงินกู้หมุนเวียนสะสมมากกว่า 10 ล้านบาท และมีหนี้คงค้างสะสมในสัดส่วนสูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัดแม่ฮ่องสอน (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่ลาน้อย, 2568) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นทั้งศักยภาพของสตรีในการเข้าถึงแหล่งทุนและความท้าทายของการบริหารจัดการหนี้ในบริบท

พื้นที่ชายขอบ ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ดังกล่าวเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างข้อจำกัดเชิงเศรษฐกิจครัวเรือน ระบบเครือข่ายทุนทางสังคม และการทำงานของกลไกชุมชนในการติดตามหนี้ได้อย่างชัดเจน

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและแนวโน้มของหนี้คงค้างกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน วิเคราะห์ทัศนคติ ความเข้าใจ และพฤติกรรมของผู้ก่อการชำระหนี้ ศึกษาผลของระบบบริหารจัดการกองทุนต่อการแก้ไขปัญหาหนี้คงค้าง และเสนอแนวทางการติดตามหนี้ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา เก็บข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 55 คน บทความนี้นำเสนอ 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ลักษณะและปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้คงค้าง 2) ทัศนคติ ความเข้าใจ และพฤติกรรมของผู้ก่อ 3) ระบบบริหารจัดการกองทุนและกลไกชุมชน และ 4) แนวทางการติดตามและบริหารจัดการหนี้ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ผลการศึกษาจะช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการบริหารกองทุนภาครัฐในระดับพื้นที่ และเป็นข้อเสนอเชิงปฏิบัติสำหรับการพัฒนาระบบติดตามหนี้กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีให้มีความยั่งยืนมากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะและแนวโน้มของหนี้คงค้างกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีอำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. เพื่อวิเคราะห์ทัศนคติ ความเข้าใจ และพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้องต่อการชำระหนี้ อำเภอลำลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. เพื่อศึกษาผลของระบบการบริหารจัดการกองทุนต่อการแก้ไขปัญหาหนี้ค้ำยง อำเภอลำลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
4. เพื่อศึกษาแนวทางการติดตามหนี้ที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ อำเภอลำลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

การศึกษาการบริหารจัดการหนี้ค้ำยงของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีอำเภอลำลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดและทฤษฎีหลายมิติในการอธิบายปัญหา เนื่องจากปัญหานี้ค้ำยงมิได้เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว หากแต่สัมพันธ์กับภาระผูกพันของผู้กู้ ทัศนคติ ความเข้าใจ พฤติกรรมการใช้เงิน ระบบบริหารจัดการของภาครัฐ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น บทความนี้จึงใช้แนวคิดเกี่ยวกับหนี้สิน แนวคิดการบริหารจัดการกองทุนภาครัฐ ทฤษฎีความคาดหวัง ทฤษฎีสะกิด และแนวคิดการมีส่วนร่วม เป็นกรอบในการวิเคราะห์

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหนี้สิน

แนวคิดเกี่ยวกับหนี้สินเป็นพื้นฐานสำคัญในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ โดยราชบัณฑิตยสถาน (2554) ได้ให้ความหมายของหนี้สินว่าเป็นเงินที่บุคคลหนึ่งติดค้างและต้องชำระคืนแก่อีกบุคคลหนึ่ง ขณะที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อธิบายว่า หนี้เป็นความผูกพันทางกฎหมายระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งคือเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องให้อีกฝ่ายหนึ่งคือลูกหนี้กระทำการ

งตเว้นกระทำการ หรือส่งมอบทรัพย์สินตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ (อ้างถึงใน ภัคดี เมฆจำเริญ, 2565) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า “หนี้” มิใช่เพียงภาระทางการเงิน แต่เป็นความสัมพันธ์เชิงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบระหว่างคู่สัญญาในทางการเงินส่วนบุคคล Kapoor, Diabay, and Hughes อธิบายว่า เครดิตเป็นการได้รับเงิน สินค้า หรือบริการในปัจจุบัน แล้วชำระคืนในอนาคต ขณะที่ Friedberg อธิบายว่า debt คือการยืมเงินในปัจจุบันเพื่อใช้จ่ายหรือซื้อสินค้าและบริการ โดยผู้กู้มีภาระผูกพันที่จะต้องชำระคืนในอนาคต (อ้างถึงใน ภัคดี เมฆจำเริญ, 2565) แนวคิดนี้ช่วยให้เข้าใจว่า หนี้สินเกี่ยวข้องกับการนำทรัพยากรในอนาคตมาใช้ในปัจจุบัน และต้องอาศัยวินัยทางการเงินในการจัดการภาระดังกล่าว เมื่อนำแนวคิดนี้มาใช้กับกองทุนพัฒนาบาทสตรี หนี้ของสมาชิกผู้กู้จึงมิใช่เพียงหนี้รายบุคคล แต่เป็นภาระผูกพันต่อระบบกองทุนโดยรวม เพราะเงินกู้ดังกล่าวเป็นเงินทุนหมุนเวียนที่ต้องนำกลับมาใช้สนับสนุนกลุ่มสตรีรายอื่นต่อไป หากผู้กู้ไม่ชำระคืนตามกำหนด ย่อมกระทบต่อสภาพคล่องของกองทุน ความสามารถในการปล่อยกู้รอบใหม่ และความยั่งยืนของนโยบายส่งเสริมศักยภาพสตรีในระดับชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการกองทุนภาครัฐ

การบริหารจัดการกองทุนภาครัฐในการศึกษาครั้งนี้อธิบายผ่านแนวคิดการบริหารการเงินการคลังภาครัฐ หรือ Public Financial Management: PFM ซึ่งหมายถึงกระบวนการที่รัฐใช้ในการระดม จัดสรร ใช้จ่าย ติดตาม ตรวจสอบ และรายงานผลการใช้ทรัพยากรสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และมีความรับผิดชอบ โดยครอบคลุมตั้งแต่การจัดทำงบประมาณ การอนุมัติ การเบิกจ่าย

การควบคุมภายใน การตรวจสอบ การบัญชี และการรายงานผลทางการเงิน ทั้งนี้ World Bank/IDA (2009) ชี้ว่า ระบบ PFM ที่เข้มแข็งเป็นพื้นฐานสำคัญของการให้บริการสาธารณะที่มีคุณภาพและการสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้กับกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี การบริหารกองทุนจึงไม่ควรถูกมองเพียงการให้เงินกู้แก่สมาชิก แต่เป็นการบริหารทรัพยากรสาธารณะที่ต้องมีระบบจัดสรรเงินทุน การอนุมัติเงินกู้ การติดตามหนี้ การควบคุมความเสี่ยง ระบบข้อมูลที่ถูกต้องทันเวลา และการรายงานผลที่ตรวจสอบได้ โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอแม่ลาน้อยซึ่งมีข้อจำกัดด้านภูมิประเทศ รายได้ตามฤดูกาล และความสัมพันธ์เชิงชุมชน การบริหารกองทุนที่มีประสิทธิภาพจึงต้องผสมผสานหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การควบคุมภายใน และการมีส่วนร่วมของกลไกชุมชน เพื่อให้การติดตามและแก้ไขปัญหาหนี้คงค้างสอดคล้องกับทั้งหลักธรรมาภิบาลทางการคลังและบริบทชีวิตจริงของสมาชิกในพื้นที่

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความคาดหวัง

ทฤษฎีความคาดหวัง หรือ Expectancy Theory ของ Victor H. Vroom อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลเกิดจากการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างความพยายาม ผลการกระทำ และรางวัลที่คาดว่าจะได้รับ โดยประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความคาดหวังว่าความพยายามจะนำไปสู่ผลลัพธ์ ความเชื่อว่าผลลัพธ์นั้นจะนำไปสู่รางวัล และคุณค่าของรางวัลที่บุคคลให้ความสำคัญ (Vroom, 1964) เมื่อนำทฤษฎีนี้มาอธิบายพฤติกรรมการชำระหนี้ของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี จะเห็นได้ว่า ผู้กู้จะมีแรงจูงใจในการชำระหนี้มากขึ้น หากเชื่อว่าการชำระหนี้ตรงเวลาจะก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวก เช่น การ

รักษาเครดิตของตนเองและกลุ่ม การได้รับโอกาสกู้ยืมในอนาคต การได้รับความไว้วางใจจากชุมชน หรือการหลีกเลี่ยงการถูกดำเนินคดี ในทางกลับกัน หากผู้กู้มองว่าการไม่ชำระหนี้ไม่มีผลกระทบชัดเจน หรือมองว่ากองทุนเป็นเงินของรัฐที่สามารถผ่อนปรนได้ แรงจูงใจในการชำระหนี้ย่อมลดลง ดังนั้น ทฤษฎีความคาดหวังจึงช่วยอธิบายว่า การแก้ไขปัญหานี้คงค้างไม่ควรเน้นเฉพาะการทวงถามหรือมาตรการบังคับ แต่ควรสร้างแรงจูงใจให้ผู้กู้เห็นคุณค่าของการชำระหนี้ตรงเวลา เช่น การให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้มีวินัยทางการเงิน การปลดภาระค่าประกันรายบุคคล หรือการยกย่องกลุ่มที่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด

ทฤษฎีสะกิด

ทฤษฎีสะกิด หรือ Nudge Theory ของ Richard H. Thaler และ Cass R. Sunstein อธิบายว่า การออกแบบสภาพแวดล้อมในการตัดสินใจหรือ “สถาปัตยกรรมทางเลือก” สามารถช่วยให้บุคคลตัดสินใจเลือกพฤติกรรมที่เหมาะสมมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจบังคับหรือบทลงโทษที่รุนแรง (Thaler & Sunstein, 2008) ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานจากเศรษฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม ซึ่งมองว่ามนุษย์ไม่ได้ตัดสินใจอย่างมีเหตุผลสมบูรณ์เสมอไป แต่ได้รับอิทธิพลจากความเคยชิน ข้อมูลที่ได้รับ ความเร่งด่วนของปัญหา และสภาพแวดล้อมรอบตัว ในบริบทของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ทฤษฎีสะกิดสามารถนำมาใช้ในการออกแบบมาตรการกระตุ้นพฤติกรรมชำระหนี้ เช่น การแจ้งเตือนก่อนครบกำหนดชำระ การโทรศัพท์หรือส่งข้อความผ่านแอปพลิเคชัน LINE การจัดตารางผ่อนชำระที่เข้าใจง่าย การส่งเสริมให้สมาชิกออมเงินรายงวด การยกย่องกลุ่มที่ชำระตรงเวลา และการสร้างตัวอย่างกลุ่มต้นแบบในชุมชน มาตรการเหล่านี้

ไม่ได้บังคับผู้รู้โดยตรง แต่ช่วยทำให้การตัดสินใจชำระหนี้ตรงเวลาเป็นทางเลือกที่ง่ายขึ้นและมีแรงจูงใจมากขึ้น การนำทฤษฎีสะกิดมาใช้จึงเหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาหนี้คงค้างในระดับชุมชน เพราะผู้รู้บางส่วนไม่ได้ตั้งใจหลีกเลี่ยงการชำระหนี้ แต่ขาดการวางแผนทางการเงิน ขาดการแจ้งเตือน หรือให้ความสำคัญกับรายจ่ายเฉพาะหน้ามากกว่าภาระหนี้ในอนาคต การสะกิดจึงทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงพฤติกรรมที่ช่วยปรับเปลี่ยนการตัดสินใจของผู้รู้โดยไม่ทำลายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน

แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาชุมชนและการบริหารภาครัฐ โดย Cohen และ Uphoff (1977) อธิบายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล แนวคิดนี้สะท้อนว่าประชาชนไม่ควรเป็นเพียงผู้รับนโยบายจากรัฐ แต่ควรเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมประเมินผลของการพัฒนา ในกรณีกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี อำเภอแม่ลาน้อย การมีส่วนร่วมปรากฏผ่านบทบาทของคณะทำงานสตรีระดับตำบล ผู้นำชุมชน และสมาชิกผู้รู้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมระหว่างระบบราชการกับชุมชน โดยเฉพาะการติดตามหนี้ การพูดคุยใกล้เกลี่ย การให้ข้อมูลสภาพปัญหาของสมาชิก และการสร้างแรงกดดันทางสังคมเชิงบวกให้ผู้รู้ตระหนักถึงความรับผิดชอบของตนเอง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในบริบทชุมชนมิได้มีผลในทางบวกเสมอไป เพราะความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือความเกรงใจกันอาจทำให้การติดตามหนี้ไม่ตรงไปตรงมา หรือทำให้

คณะทำงานในพื้นที่ไม่กล้าเร่งรัดสมาชิกที่เป็นญาติหรือคนใกล้ชิด ดังนั้น การใช้นโยบายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการหนี้จึงต้องสร้างสมดุลระหว่างความไว้วางใจในชุมชนกับความรับผิดชอบตามระเบียบของกองทุน

บริบทของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีอำเภอแม่ลาน้อย

บริบทของอำเภอแม่ลาน้อยมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ปัญหาหนี้คงค้าง เนื่องจากเป็นพื้นที่ภูเขาห่างไกล มีข้อจำกัดด้านการเดินทาง และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อรูปแบบการรวมกลุ่มสตรี พฤติกรรมทางการเงิน ความสัมพันธ์ในชุมชน และความสามารถในการติดตามหนี้ของเจ้าหน้าที่รัฐ นอกจากนี้ กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในอำเภอแม่ลาน้อยมีการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 มีจำนวนกลุ่มสตรีสะสมมากกว่า 70 กลุ่ม และมียอดเงินกู้หมุนเวียนสะสมมากกว่า 10 ล้านบาท สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของสตรีในพื้นที่ในการเข้าถึงแหล่งทุน และปัญหาการบริหารจัดการหนี้ที่ต้องได้รับการศึกษาอย่างลึกซึ้ง (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่ลาน้อย, 2568) โดยเฉพาะเมื่อพบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีหนี้คงค้างสะสมในสัดส่วนสูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัดแม่ฮ่องสอน บริบทเช่นนี้ทำให้การศึกษาหนี้คงค้างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในอำเภอแม่ลาน้อยไม่ควรมองเพียงตัวเลขหนี้ แต่ต้องมองไปถึงเงื่อนไขชีวิตของผู้กู้ เช่น รายได้จากภาคเกษตรกรรมที่ผันผวน ภาระครัวเรือน ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความสัมพันธ์ในกลุ่มผู้กู้ และบทบาทของผู้นำชุมชนในการประคับประคองระบบกองทุนให้ดำเนินต่อไปได้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการกรณีศึกษา (Case Study Method) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการหนี้คงค้างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน การวิจัยดำเนินการผ่านกระบวนการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวางแผนเก็บรวบรวมข้อมูล การกำหนดระเบียบวิธีวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผลการวิจัยอย่างเป็นระบบ

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากมุ่งทำความเข้าใจปัญหาหนี้คงค้างในเชิงลึก โดยให้ความสำคัญกับบริบทของพื้นที่ ประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้อง ทศนคติ ความเข้าใจ และพฤติกรรมของผู้กู้ ตลอดจนระบบการบริหารจัดการกองทุนในระดับพื้นที่ การใช้วิธีการกรณีศึกษาช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปรากฏการณ์หนี้คงค้างได้อย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของผู้กู้ เจ้าหน้าที่รัฐ กลไกชุมชน และบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของอำเภอแม่ลาน้อย

พื้นที่ศึกษาและเหตุผลในการเลือกกรณีศึกษา

ผู้วิจัยเลือกอำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ภูเขาห่างไกลทางตอนใต้ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีข้อจำกัดด้านการคมนาคม ถนนหลายสายมีลักษณะคดเคี้ยวและลาดชัน โดยเฉพาะในฤดูฝนที่อาจประสบปัญหาดินสไลด์ ส่งผลให้การเดินทางเข้าออกพื้นที่ รวมถึงการติดตามประเมินผลโครงการของรัฐและการติดตามหนี้กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี มีต้นทุน

และข้อจำกัดมากกว่าพื้นที่ราบทั่วไป นอกจากนี้ อำเภอมะลาน้อยยังมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น ปกาเกอญอ ไทยใหญ่ ลัวะ และม้ง ซึ่งความหลากหลายดังกล่าวส่งผลต่อรูปแบบการรวมกลุ่มสตรี พฤติกรรมทางการเงิน ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และวัฒนธรรมการพึ่งพากันในชุมชน ปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจการบริหารจัดการหนี้กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ในบริบทพื้นที่ชายขอบ อำเภอมะลาน้อยยังเป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 มีจำนวนกลุ่มสตรีสะสมมากกว่า 70 กลุ่ม และมียอดเงินกู้หมุนเวียนสะสมมากกว่า 10 ล้านบาท ขณะเดียวกัน ข้อมูลของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอมะลาน้อย ณ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2568 ระบุว่ามียอดหนี้คงค้างสะสมในสัดส่วนสูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัดแม่ฮ่องสอน สะท้อนให้เห็นทั้งศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งทุนของกลุ่มสตรี และปัญหาการบริหารจัดการหนี้ที่ควรได้รับการศึกษาเชิงลึก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากบทบาท ประสบการณ์ และความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่อำเภอมะลาน้อย ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย 4 กลุ่ม รวมจำนวนทั้งสิ้น 55 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน จำนวน 5 คน คณะทำงานสตรีระดับตำบล จำนวน 5 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และสมาชิกสตรีผู้กู้ จำนวน 40 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มที่ชำระหนี้ตรงตามกำหนดและกลุ่มที่มีหนี้คงค้าง ซึ่งการกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวช่วยให้การวิจัยสามารถสะท้อนมุมมองได้อย่างรอบด้าน ทั้งจากฝ่ายผู้ปฏิบัติงานในระบบ

ราชการ กลไกชุมชน และสมาชิกผู้รู้ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลโดยตรงจากการดำเนินงานของกองทุน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม โดยออกแบบคำถามให้สอดคล้องกับคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้แก่ ลักษณะและแนวโน้มของหนึ่งคางคกทัศนคติ ความเข้าใจ และพฤติกรรมของผู้รู้ ระบบบริหารจัดการกองทุน และแนวทางการติดตามพื้นที่ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ เครื่องมือการเก็บข้อมูลแบ่งตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เช่น แบบสัมภาษณ์สำหรับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการหนึ่ง ระเบียบปฏิบัติ และข้อจำกัดในการติดตามพื้นที่ แบบสัมภาษณ์สำหรับคณะทำงานสตรีและผู้นำชุมชน เพื่อศึกษาบทบาทของกลไกชุมชนในการประสานงานและใกล้ชิด และแบบสัมภาษณ์สำหรับสมาชิกสตรีผู้รู้ เพื่อศึกษาทัศนคติ ความเข้าใจ พฤติกรรมการใช้เงิน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการชำระหรือค้างชำระหนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยใช้หลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม โดยการศึกษาเอกสารใช้เพื่อทำความเข้าใจระเบียบ หลักเกณฑ์ ข้อมูลการดำเนินงานกองทุน และสถานการณ์หนึ่งคางคกในพื้นที่ ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึกใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลจากประสบการณ์ตรงของผู้เกี่ยวข้อง ขณะที่การสนทนากลุ่มช่วยให้เห็นมุมมองร่วมของสมาชิกและกลไกชุมชนต่อปัญหาการบริหารจัดการหนึ่ง การเก็บข้อมูลดังกล่าว

มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เข้าใจปัญหาที่ค้างค้ำทั้งในเชิงตัวเลขและเชิงความหมาย กล่าวคือ ไม่ได้พิจารณาเพียงว่ามีหนี้ค้างค้ำมากน้อยเพียงใด แต่ศึกษาด้วยว่าหนี้ค้างค้ำเกิดขึ้นจากเงื่อนไขใด ผู้ที่ได้รับต่อเงินกองทุนอย่างไร เจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างไร และระบบบริหารจัดการเดิมมีข้อจำกัดในส่วนใดบ้าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ บันทึกภาคสนาม และเอกสารที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Inductive Analysis) โดยเริ่มจากการถอดความข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบข้อความ จากนั้นอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวม ก่อนจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่สอดคล้องกับคำถามวิจัย เช่น ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการค้างชำระหนี้ พฤติกรรมของผู้กู้ ระบบติดตามหนี้ และแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการ ภายหลังจากนั้น ผู้วิจัยดำเนินการเข้ารหัสข้อมูล โดยกำหนดรหัสจากถ้อยคำ ประเด็น หรือแนวคิดที่ปรากฏซ้ำและมีนัยสำคัญ แล้วนำรหัสเหล่านั้นมาจัดกลุ่มเป็นประเด็นหลัก เพื่อตีความและสังเคราะห์ข้อมูลให้เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ดังกล่าวช่วยให้สามารถอธิบายปัญหาหนี้ค้างค้ำได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถนำข้อความจากผู้ให้ข้อมูลมาใช้ประกอบการวิเคราะห์เพื่อเพิ่มน้ำหนักความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ข้อมูลจากคณะทำงานสตรี

ระดับตำบล ข้อมูลจากผู้นำชุมชน และข้อมูลจากสมาชิกสตรีผู้รู้ ทั้งกลุ่มที่ข้าราชการและกลุ่มที่มีหนี้ค้ำ การเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่งช่วยลดอคติของข้อมูลและทำให้ข้อค้นพบมีความรอบด้านมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลกับประเด็นคำถามวิจัยและกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้เพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีความสมเหตุสมผลและสามารถสะท้อนสภาพปัญหาจริงในพื้นที่ได้อย่างถูกต้อง การตรวจสอบดังกล่าวทำให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและเหมาะสมต่อการนำไปใช้เสนอแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการหนี้กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่อำเภอแม่ลาน้อย

กรอบแนวคิด

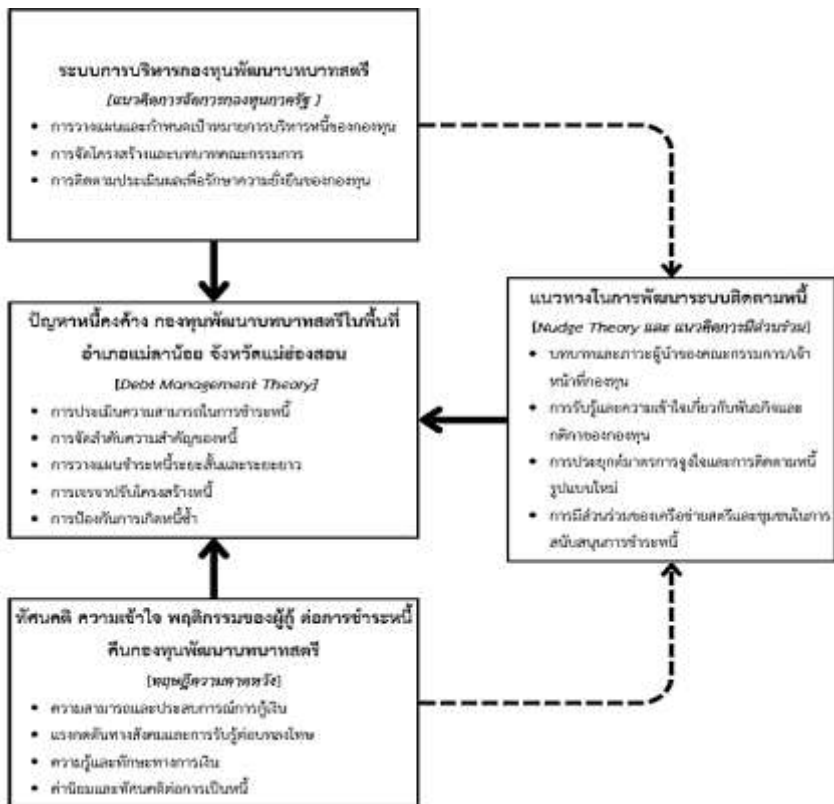
กรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้ มุ่งวิเคราะห์ถึงปัญหาหนี้ค้ำของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบการอธิบาย ได้แก่ กรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์ปัญหาหนี้ค้ำของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้แนวคิดการบริหารการเงินการคลังภาครัฐเป็นฐานในการอธิบายระบบบริหารจัดการกองทุนในฐานะการบริหารทรัพยากรสาธารณะ ซึ่งต้องอาศัยความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การควบคุมภายใน ระบบข้อมูลที่ต้อง และการรายงานผลที่ตรวจสอบได้ ควบคู่กับแนวคิดเกี่ยวกับหนี้สิน ทฤษฎีความคาดหวัง ทฤษฎีสะกิด และแนวคิดการมีส่วนร่วม เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างระบบบริหารกองทุน พฤติกรรมของผู้รู้ และกลไกชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาหนี้ค้ำ

กรอบแนวคิดการวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาปัญหาหนึ่งค่างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีปัญหานี้คงค้างเป็นแกนกลางสำคัญ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากหลายปัจจัยร่วมกัน โดยกรอบแนวคิดทั้งสี่กรอบมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบดังนี้ เริ่มจาก กรอบแนวคิดด้านระบบการบริหารกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ซึ่งเป็นกลไกที่กำหนดทิศทางการดำเนินงานของกองทุน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนจัดสรรเงินทุนหมุนเวียน การกำหนดบทบาทหน้าที่คณะกรรมการ การติดตามประเมินผล และการสร้างความยั่งยืนของกองทุน หากระบบการบริหารมีจุดอ่อน ขาดความรัดกุม หรือไม่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ย่อมส่งผลให้การจัดเก็บหนี้ขาดประสิทธิภาพ และกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดหนี้คงค้างสะสม ขณะเดียวกัน กรอบแนวคิดด้านทัศนคติ ความเข้าใจ และพฤติกรรมของผู้กู้ต่อการชำระหนี้ ก็เป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อการเกิดหนี้คงค้าง พฤติกรรมของผู้กู้ขึ้นอยู่กับความตระหนัก ความรู้ทางการเงิน แรงจูงใจ และค่านิยมในชุมชน หากผู้กู้ขาดความเข้าใจในหน้าที่การชำระหนี้หรือไม่เห็นความสำคัญของการคืนเงิน ก็มีแนวโน้มจะผัดนัดชำระหนี้ซ้ำๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ซ้อนทับกับจุดอ่อนของระบบบริหารกองทุน ในอีกด้านหนึ่ง กรอบแนวคิดด้านแนวทางการพัฒนาระบบการติดตามหนี้ อธิบายถึงวิธีการที่สามารถนำมาใช้ปรับปรุงระบบเดิมให้ตอบสนองต่อพฤติกรรมของผู้กู้ได้ดียิ่งขึ้น โดยใช้หลักการของ Nudge Theory และแนวคิดการมีส่วนร่วม เช่น การออกแบบแรงจูงใจเล็กๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้กู้ชำระหนี้ การเปิดพื้นที่ให้ชุมชนร่วมติดตาม สนับสนุน หรือการปรับวิธีสื่อสารและติดตามหนี้ให้เข้าใจง่ายและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มสตรี ซึ่งแนวทางเหล่านี้จะช่วยเสริมทั้งระบบบริหารและพฤติกรรมผู้กู้ให้สามารถลดปัญหาหนี้คงค้างได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น กรอบแนวคิดทั้งสี่จึง

เชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยมี “ปัญหาหนี้คงค้าง” เป็นจุดศูนย์กลาง และมีทั้งระบบการบริหารกองทุน พฤติกรรมของผู้กู้ และแนวทางการพัฒนาระบบการติดตามหนี้ เป็นปัจจัยที่ส่งผลเข้ามาหาแกนกลางร่วมกัน การเข้าใจความสัมพันธ์เหล่านี้จะช่วยให้การวิเคราะห์ปัญหาและการออกแบบแนวทางแก้ไขมีความครอบคลุมทั้งเชิงโครงสร้าง เชิงพฤติกรรม และเชิงกระบวนการพัฒนา

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาการบริหารจัดการหนี้คงค้างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี อำเภอมะลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม โดยใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 55 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน คณะทำงานสตรีระดับตำบล ผู้นำชุมชน และสมาชิกสตรีผู้กู้ ทั้งกลุ่มที่ชำระหนี้ตรงตามกำหนดและกลุ่มที่มีหนี้คงค้าง ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสังเคราะห์ลักษณะของหนี้คงค้าง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการผิดนัดชำระหนี้ และแนวทางการบริหารจัดการหนี้ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

ลักษณะและแนวโน้มของหนี้คงค้าง

ผลการวิจัยพบว่า หนี้คงค้างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่อำเภอมะลาน้อยมีลักษณะเฉพาะที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างการกู้ยืมแบบกลุ่มและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของพื้นที่ โดยหนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากข้อจำกัดของรายได้ครัวเรือนที่ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การปลูกข้าวโพด พักทอง กระเทียม และการเลี้ยงหมู ซึ่งเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่สม่ำเสมอและได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกได้ง่าย ทั้งภัยธรรมชาติ ราคาผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง และโรคระบาดในปศุสัตว์ ลักษณะของหนี้คงค้างจึงมิได้เกิดจากความตั้งใจหลีกเลี่ยงการชำระหนี้เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในพื้นที่ห่างไกล เมื่อรายได้หลักสะดุดหรือไม่เป็นไปตามฤดูกาล สมาชิกผู้กู้จึงไม่สามารถจัดหาเงินก้อนเพื่อชำระหนี้ตามกำหนดได้ โดยเฉพาะกรณีที่รอบชำระหนี้ไม่สอดคล้องกับรอบรายได้จริงของสมาชิก เช่น รายได้จากผลผลิตเกษตรที่ได้รับเพียงบางช่วงของปี แต่ภาระรายจ่ายในครัวเรือนเกิดขึ้นตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม แนวโน้มหนี้คงค้างในระยะหลังมีทิศทางดีขึ้นใน

บางส่วน เนื่องจากเจ้าหน้าที่และคณะทำงานในพื้นที่เปลี่ยนแนวทางการทำงานจากการขอให้สมาชิกเข้ามาชำระหนี้ที่อำเภอ ไปสู่การติดตามเชิงรุก เช่น การโทรแจ้งเตือน การส่งหนังสือ การประสานผู้นำชุมชน และการลงพื้นที่พูดคุยกับสมาชิกถึงบ้าน การติดตามเชิงรุกดังกล่าวช่วยให้เจ้าหน้าที่รับรู้ปัญหาที่แท้จริงของสมาชิก และสามารถเจรจาหรือปรับแนวทางการชำระหนี้ได้เหมาะสมกว่าเดิม

ปัญหาการกู้แบบกลุ่มและการค้ำประกันร่วม

ข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยคือ ระบบการกู้ยืมแบบกลุ่มและการค้ำประกันร่วมเป็นทั้ง “จุดแข็ง” และ “จุดอ่อน” ของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง ระบบกลุ่มช่วยให้สตรีในชุมชนเข้าถึงแหล่งทุนได้ง่ายขึ้น เพราะมีสมาชิกช่วยกันรับรองและรับผิดชอบร่วมกัน แต่ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อสมาชิกบางรายไม่สามารถชำระหนี้หรือไม่รับผิดชอบต่อภาระของตนเอง ระบบกลุ่มกลับกลายเป็นกลไกที่สร้างแรงกดดันเชิงลบต่อสมาชิกคนอื่น ในทางปฏิบัติ สมาชิกในกลุ่มกู้รวมจำนวน 3-5 คนต้องรับผิดชอบภาระหนี้ร่วมกัน หากสมาชิกคนใดคนหนึ่งผิดนัดชำระหนี้ สมาชิกคนอื่นในกลุ่มจะรู้สึกว่าตนเองต้องแบกรับภาระแทนทั้งที่ตนเองอาจมีความพร้อมและตั้งใจชำระหนี้ตามกำหนด ความรู้สึกไม่เป็นธรรมนี้ก่อให้เกิดความท้อถอย และอาจนำไปสู่พฤติกรรมหยุดชำระตามกันทั้งกลุ่ม หรือที่ผู้ให้ข้อมูลบางรายสะท้อนว่าเป็นลักษณะของ “เอฟเฟกต์โดมิโน” ปัญหาดังกล่าวสะท้อนว่า ระบบค้ำประกันร่วมจำเป็นต้องมีมาตรการรองรับที่เป็นธรรมกับสมาชิกที่มีวินัยทางการเงิน หากไม่มีระบบแยกความรับผิดชอบหรือกลไกปลดภาระให้แก่สมาชิกที่ชำระหนี้ในส่วนของตนเองครบถ้วน สมาชิกที่มีวินัยอาจหมดแรงจูงใจในการชำระหนี้ เพราะมองว่าการชำระหนี้ของตนไม่ได้ทำให้หลุดพ้นจากภาระของ

กลุ่ม การบริหารจัดการหนี้จึงควรออกแบบมาตรการที่แยกแยะระหว่างสมาชิกที่มีวินัยกับสมาชิกที่ผิดนัด เพื่อรักษาคนต์ไว้ในระบบกองทุน

ความแตกต่างระหว่างหนี้เก่าและหนี้ใหม่

ผลการศึกษสามารถจำแนกหนี้คงค้างออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ **หนี้เก่า** และ **หนี้ใหม่** ซึ่งมีลักษณะปัญหาและแนวทางการจัดการแตกต่างกันอย่างชัดเจน

หนี้เก่า หมายถึง หนี้ที่เกิดขึ้นในช่วงเริ่มแรกของการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ประมาณปี พ.ศ. 2556–2558 หนี้กลุ่มนี้มีรากเหง้าจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนของผู้กู้บางส่วนที่มองว่าเงินกองทุนเป็นเงินสงเคราะห์ เงินช่วยเหลือ หรือเงินให้เปล่าจากรัฐบาล มากกว่าจะเป็นเงินทุนหมุนเวียนที่ต้องชำระคืนตามเงื่อนไข นอกจากนี้ ในระยะแรกยังพบการรวมกลุ่มกู้ยืมตามกระแส โดยสมาชิกบางกลุ่มรวมตัวกันเพื่อให้ครบตามเงื่อนไข แต่ยังไม่มีแผนอาชีพที่ชัดเจน หรือไม่มีความพร้อมในการบริหารเงินกู้ ทำให้เมื่อนำเงินไปใช้แล้วไม่สามารถสร้างรายได้กลับมาชำระหนี้ได้ หนี้เก่ายังมีปัญหาด้านการติดตาม เนื่องจากเป็นหนี้ที่มีอายุยาวนาน สมาชิกบางรายย้ายถิ่นฐาน เปลี่ยนเบอร์โทรศัพท์ หรือขาดการติดต่อกับคณะทำงานในพื้นที่ ทำให้การเจรจาและการติดตามหนี้ทำได้ยากกว่าหนี้ที่เกิดขึ้นใหม่

ส่วนหนี้ใหม่ หมายถึง หนี้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา สมาชิกผู้กู้ส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับกฎระเบียบของกองทุนดีขึ้นกว่าช่วงแรก แต่การค้างชำระมักเกิดจากปัจจัยภายนอกที่ควบคุมไม่ได้ เช่น ภัยธรรมชาติ ราคาผลผลิตตกต่ำ โรคระบาดในสัตว์ ต้นทุนการผลิตสูง และค่าครองชีพเพิ่มขึ้น หนี้

ใหม่จึงเป็นหนี้ที่ยังสามารถเจรจาและปรับแผนการชำระได้มากกว่าหนี้เก่า เพราะสมาชิกจำนวนมากยังอยู่ในพื้นที่และยังประกอบอาชีพอยู่ เพียงแต่ขาดสภาพคล่องในบางช่วงเวลา

ทัศนคติของผู้กู้ต่อเงินกองทุน

ผลการศึกษาพบว่า ทัศนคติของผู้กู้มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการชำระหนี้ สมาชิกบางส่วนมองว่าเงินกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเป็นเงินของรัฐที่มีลักษณะผ่อนปรนสูง ดอกเบี้ยต่ำ และสามารถเจรจาได้ง่ายกว่าหนี้จากธนาคารหรือหนี้นอกระบบ ทัศนคติเช่นนี้ทำให้ผู้กู้บางรายไม่ได้ให้ความสำคัญกับการชำระหนี้กองทุนในลำดับแรก เมื่อครัวเรือนมีข้อจำกัดด้านการเงิน สมาชิกจึงมักเลือกชำระหนี้ที่มีแรงกดดันสูงกว่า เช่น หนี้นอกระบบ หนี้ธนาคาร หรือหนี้ที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ก่อนจะนำเงินมาชำระหนี้กองทุน ทัศนคติต่อเงินกองทุนจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้หนี้กองทุนถูกจัดให้อยู่ในฐานะ “หนี้ที่รอได้” หรือ “หนี้ที่คุยได้” มากกว่าจะเป็นภาระผูกพันที่ต้องชำระตรงตามกำหนด ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความยืดหยุ่นของกองทุนแม้จะมีประโยชน์ในเชิงมนุษยธรรม แต่หากไม่มีมาตรการสร้างวินัยควบคู่กัน อาจทำให้ผู้กู้บางรายลดความสำคัญของการชำระหนี้ลง ในทางตรงกันข้าม สมาชิกกลุ่มที่มีวินัยทางการเงินดีก็มีทัศนคติว่าเงินกองทุนเป็นโอกาสทางอาชีพและเป็นเครดิตของกลุ่ม การชำระหนี้ตรงเวลาไม่ใช่เพียงการปฏิบัติตามสัญญา แต่เป็นการรักษาความน่าเชื่อถือของตนเอง ครอบครัว และชุมชน เพื่อให้มีโอกาสเข้าถึงทุนในอนาคต ทัศนคติแบบนี้ช่วยสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกวางแผนการเงินและกันเงินไว้ชำระหนี้อย่างต่อเนื่อง

ความเข้าใจของผู้ก่อมลพิษ หน้าที่ และเงื่อนไขการชำระหนี้

ในมิติของความเข้าใจ ผลการศึกษาพบว่า ผู้กู้บางส่วนยังไม่เข้าใจสถานะของเงินกองทุนอย่างชัดเจน โดยเฉพาะกลุ่มหนี้เก่าที่เข้าใจว่าเงินกองทุนเป็นเงินช่วยเหลือจากรัฐหรือเงินสนับสนุนที่สามารถคืนเมื่อพร้อม มากกว่าจะเป็นเงินกู้ที่มีเงื่อนไขการชำระคืนชัดเจน ความเข้าใจคลาดเคลื่อนดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกบางรายขาดการเตรียมตัวด้านการเงินตั้งแต่ต้น และไม่เห็นความจำเป็นในการกั้นเงินไว้ชำระหนี้ตามรอบที่กำหนด นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้กู้บางรายไม่เข้าใจผลของการค้ำประกันร่วม ไม่ทราบว่าการผิดนัดชำระของสมาชิกคนหนึ่งอาจกระทบต่อสมาชิกทั้งกลุ่ม และไม่ทราบช่องทางการเจรจาหรือการขอคำปรึกษาเมื่อประสบปัญหาทางการเงิน สมาชิกบางรายจึงเลือกที่จะเงียบ หลีกเลี่ยงการติดต่อ หรือรอให้เจ้าหน้าที่ติดตามก่อน แทนที่จะเข้ามาพูดคุยเพื่อหาทางแก้ไขตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การให้ความรู้แก่สมาชิกก่อนการกู้เพียงครั้งเดียวอาจไม่เพียงพอ แต่ควรมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ทั้งก่อนกู้ ระหว่างใช้เงินกู้ และก่อนครบกำหนดชำระ เพื่อให้สมาชิกเข้าใจสิทธิ หน้าที่ เงื่อนไข ผลของการผิดนัด และช่องทางการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องจึงเป็นมาตรการป้องกันหนี้เสียที่สำคัญกว่าการติดตามทวงถามเมื่อเกิดหนี้ค้างแล้ว

พฤติกรรมการใช้เงินและการจัดลำดับหนี้

ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการใช้เงินของสมาชิกเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเกิดหนี้ค้าง กลุ่มที่มีหนี้ค้างบางส่วนไม่ได้นำเงินกู้ไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการอาชีพที่เสนอไว้ แต่กลับนำไปใช้จ่ายในครัวเรือน ชำระหนี้เดิม หรือแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ ค่าเล่าเรียนบุตร

ค่าอาหาร หรือค่าใช้จ่ายจำเป็นอื่น ๆ ทำให้เงินกู้ไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มตามเป้าหมายของกองทุน นอกจากนี้ สมาชิกบางรายไม่มีการแยกเงินทุนออกจากเงินใช้จ่ายประจำวัน เมื่อเงินกู้ถูกนำไปรวมกับเงินครัวเรือน จึงยากต่อการติดตามว่าเงินถูกใช้ไปกับกิจกรรมใด และยากต่อการกันเงินไว้ชำระหนี้ในอนาคต พฤติกรรมดังกล่าวทำให้เมื่อถึงกำหนดชำระ สมาชิกไม่มีกระแสเงินสดเพียงพอ แม้จะยังมีความตั้งใจชำระหนี้อยู่ก็ตาม อีกประเด็นหนึ่งคือ การจัดลำดับความสำคัญของหนี้ สมาชิกบางส่วนเลือกชำระหนี้ที่มีแรงกดดันสูงก่อน เช่น หนี้บัตรเครดิต หนี้ธนาคาร หรือหนี้ที่มีความเสี่ยงต่อการถูกยึดทรัพย์ ขณะที่หนี้กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีถูกเลื่อนไปไว้ลำดับท้าย เนื่องจากมองว่าดอกเบี่ยต่ำ มีความยืดหยุ่น และเจ้าหน้าที่สามารถพูดคุยได้ การจัดลำดับหนี้เช่นนี้เป็นเหตุให้หนี้กองทุนค้างสะสมยาวนาน แม้จำนวนเงินอาจไม่สูงเท่าหนี้ประเภทอื่นก็ตาม ในทางตรงกันข้าม สมาชิกกลุ่มที่ชำระหนี้ตรงตามกำหนดมักมีพฤติกรรมทางการเงินที่เป็นระบบมากกว่า เช่น มีการออมรายงวด แยกบัญชีเงินทุนกับเงินใช้จ่ายในครัวเรือน วางแผนรายรับรายจ่าย และให้ความสำคัญกับการรักษาเครดิตของกลุ่ม พฤติกรรมเหล่านี้ช่วยลดความเสี่ยงในการผิดนัดชำระ และสะท้อนให้เห็นว่าวินัยทางการเงินเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของกองทุน

ปัจจัยเศรษฐกิจ ครัวเรือน และอาชีพ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ครัวเรือน และอาชีพเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สมาชิกบางส่วนไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด อำเภอมะลุน้อยเป็นพื้นที่ที่ประชาชนจำนวนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างรายวัน รายได้จึงมีลักษณะไม่แน่นอนและขึ้นอยู่กับฤดูกาล โดยเฉพาะสมาชิกที่ปลูกพืชเศรษฐกิจหรือ

เลี้ยงสัตว์มักเผชิญความเสี่ยงจากราคาตลาด ภัยธรรมชาติ และต้นทุนการผลิตที่ควบคุมไม่ได้ เมื่อรายได้จากอาชีพหลักไม่เป็นไปตามคาด สมาชิกต้องนำเงินที่มีอยู่ไปใช้กับค่าใช้จ่ายจำเป็นในครัวเรือนก่อน เช่น ค่าอาหาร ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนบุตร หรือค่าเดินทาง ส่งผลให้การชำระหนี้กองทุนถูกเลื่อนออกไป นอกจากนี้ บางครัวเรือนยังมีภาระหนี้หลายแหล่ง ทั้งหนี้ในระบบ หนี้นอกระบบ และหนี้เพื่อการบริโภค ทำให้รายได้ที่ได้รับในแต่ละรอบไม่เพียงพอต่อการชำระภาระทั้งหมด ผลการศึกษายังพบว่า สมาชิกที่มีรายได้หมุนเวียนต่อเนื่อง เช่น ค้าขาย ร้านค้าชุมชน หรือกลุ่มอาชีพที่มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ มักมีความสามารถในการชำระหนี้ดีกว่าสมาชิกที่พึ่งพารายได้จากเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว เพราะมีเงินสดหมุนเวียนระหว่างปีมากกว่า ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า การแก้ไขปัญหาหนี้คงค้างไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะการติดตามทวงถาม แต่ควรเชื่อมโยงกับการพัฒนาอาชีพ การตลาด และการสร้างรายได้ที่สม่ำเสมอให้แก่สมาชิกด้วย

บทบาทของทุนทางสังคม ระบบเครือข่าย และผู้นำชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญต่อวินัยการชำระหนี้ของสมาชิก โดยเฉพาะในชุมชนพื้นที่สูงที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติแน่นแฟ้น และให้ความสำคัญกับสัจจะ ความไว้วางใจ และเกียรติยศของหมู่บ้าน กรณีชุมชนปกาสัยเกอะญอในพื้นที่สูงสะท้อนให้เห็นว่า แม้จะมีข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์และการเดินทาง แต่สมาชิกบางกลุ่มกลับมีวินัยการชำระหนี้ดี เพราะการผิดนัดไม่ได้ถูกมองเป็นเพียงปัญหาส่วนบุคคล แต่เป็นเรื่องที่กระทบต่อชื่อเสียงของครอบครัวและชุมชน ระบบเครือข่ายทำหน้าที่เป็นกลไกประกันความเสี่ยงทางสังคม เมื่อสมาชิกประสบปัญหาทางการเงิน ญาติพี่น้องหรือคนในชุมชนอาจช่วยเหลือกัน

เพื่อให้สามารถชำระหนี้ได้ทันเวลา การช่วยเหลือดังกล่าวไม่ได้เกิดจากข้อบังคับทางกฎหมาย แต่เกิดจากความเกรงใจ ความสัมพันธ์ และความต้องการรักษาหน้าตาของครอบครัวและหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม ทูตทางสังคมไม่ได้มีผลทางบวกเสมอไป ในบางกรณี ความใกล้ชิดแบบเครือญาติและความเกรงใจกันอาจทำให้คณะทำงานหรือผู้นำชุมชนไม่กล้าติดตามหนี้โดยตรงไปตรงมา โดยเฉพาะเมื่อผู้กู้และผู้ค้ำประกันเป็นญาติหรือคนใกล้ชิด ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์อาจทำให้การบังคับใช้ระเบียบอ่อนลง และนำไปสู่การผ่อนปรนจนเกิดหนี้ค้างสะสม ดังนั้นบทบาทของผู้นำชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะผู้นำต้องทำหน้าที่เชื่อมระหว่างหลักระเบียบของรัฐกับความสัมพันธ์ในชุมชน กล่าวคือ ต้องใช้บารมี ความน่าเชื่อถือ และความเข้าใจบริบทพื้นที่ในการไกล่เกลี่ย โดยไม่ทำให้สมาชิกผู้กู้รู้สึกถูกกดดันเกินไป แต่ขณะเดียวกันก็ต้องรักษาวินัยของกองทุนให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ระบบบริหารจัดการและกลไกสามประสาน

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการหนี้คงค้างในอำเภอแม่ลาน้อยมีได้เกิดจากการทำงานของหน่วยงานรัฐเพียงลำพัง แต่ต้องอาศัย **กลไกสามประสาน** ได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน คณะทำงานสตรีระดับตำบล และผู้นำชุมชน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีบทบาทแตกต่างกันแต่เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนทำหน้าที่เป็นกลไกหลักด้านระเบียบ กฎหมาย ข้อมูล และกระบวนการทางราชการ เช่น การตรวจสอบสถานะหนี้ การแจ้งเตือน การจัดทำเอกสาร การประสานเรื่องการปรับโครงสร้างหนี้ และการดำเนินการตามขั้นตอนเมื่อเกิดการผิดนัดชำระ ขณะที่คณะทำงานสตรีระดับตำบลทำหน้าที่เป็นกลไกกลางที่ใกล้ชิดกับ

สมาชิกมากกว่าเจ้าหน้าที่รัฐ สามารถเข้าถึงข้อมูลชีวิตจริงของผู้ถูกรับสาเหตุของการผิดนัด และใช้ความสัมพันธ์แบบคนในพื้นที่ในการพูดคุยเจรจา ส่วนผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำหมู่บ้าน ทำหน้าที่ใช้ความน่าเชื่อถือและการยอมรับในท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความรับผิดชอบของสมาชิก โดยเฉพาะในกรณีที่มีการแจ้งเตือนจากเจ้าหน้าที่หรือคณะทำงานยังไม่ได้ผล การมีผู้นำชุมชนร่วมลงพื้นที่หรือช่วยพูดคุยทำให้สมาชิกเกิดความเกรงใจและพร้อมเข้าสู่กระบวนการเจรจามากขึ้น กลไกสามประสานจึงเป็นรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับพื้นที่แม่ลำน้อย เพราะพื้นที่มีข้อจำกัดด้านภูมิประเทศ การสื่อสารและความหลากหลายทางวัฒนธรรม การใช้เพียงหนังสือราชการหรือมาตรการทางกฎหมายอาจไม่เพียงพอ ในขณะที่การใช้กลไกชุมชนเพียงอย่างเดียวก็อาจขาดความเข้มแข็งด้านระเบียบ ดังนั้น การทำงานร่วมกันของทั้งสามกลุ่มจึงช่วยให้การติดตามหนี้มีทั้งความเป็นทางการ ความยืดหยุ่น และความเข้าใจบริบทชีวิตของสมาชิก

ข้อจำกัดของระบบฐานข้อมูลและการติดตามหนี้

แม้ว่าระบบบริหารจัดการหนี้ของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่แม่ลำน้อยจะมีพัฒนาการที่ดีขึ้นจากการติดตามเชิงรุก แต่ผลการศึกษายังพบข้อจำกัดสำคัญด้านระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศ โดยเฉพาะระบบที่ไม่เป็นปัจจุบันแบบทันที หรือไม่เป็น Real-time เมื่อสมาชิกชำระเงินผ่านธนาคารหรือช่องทางบริการต่าง ๆ ยอดชำระอาจใช้เวลาประมาณ 3-4 วันจึงจะปรากฏในระบบ ทำให้เกิดความสับสนระหว่างเจ้าหน้าที่และสมาชิก ปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อความเชื่อมั่นของสมาชิก เพราะบางรายชำระเงินแล้วแต่ยอดยังแสดงเป็นหนี้ค้าง ทำให้

เกิดความกังวลว่าเงินไม่เข้าระบบหรือชำระผิดช่องทาง ขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ที่ต้องใช้ข้อมูลจากระบบในการติดตามหนี้อาจพบว่าข้อมูลที่ใช้เจรจากับสมาชิกไม่ตรงกับสถานะการชำระจริง ส่งผลให้การติดตามหนี้สะดุดและอาจทำให้สมาชิกมองว่าระบบกองทุนไม่มีความแม่นยำ นอกจากนี้ การติดตามหนี้ยังมีข้อจำกัดด้านพื้นที่และการสื่อสาร เนื่องจากบางหมู่บ้านอยู่บนพื้นที่สูง เส้นทางคมนาคมลำบาก โดยเฉพาะในฤดูฝนที่ถนนอาจเสียหายหรือเดินทางไม่ได้สะดวก สมาชิกบางรายเปลี่ยนเบอร์โทรศัพท์ ออกไปทำงานนอกพื้นที่ หรืออยู่ในพื้นที่ที่สัญญาณโทรศัพท์ไม่เสถียร ทำให้การติดต่อผ่านโทรศัพท์หรือแอปพลิเคชันไม่ครอบคลุมทั้งหมด ข้อจำกัดเหล่านี้สะท้อนว่า การพัฒนาระบบติดตามหนี้ควรดำเนินควบคู่กันทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยีและด้านชุมชน ด้านเทคโนโลยีควรปรับปรุงระบบฐานข้อมูลให้เป็นปัจจุบันมากขึ้น ลดความล่าช้าในการตัดยอด และมีช่องทางให้สมาชิกตรวจสอบยอดหนี้ได้ง่าย ส่วนด้านชุมชนควรใช้คณะทำงานสตรีระดับตำบลและผู้นำชุมชนเป็นกลไกเสริมในการสื่อสาร ติดตาม และยืนยันข้อมูล เพื่อให้การบริหารจัดการหนี้มีความแม่นยำและเข้าถึงสมาชิกได้จริง

โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ปัญหาหนี้คงค้างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในอำเภอแม่ลาน้อยเป็นผลจากความสัมพันธ์ของหลายปัจจัย ได้แก่ โครงสร้างการกักเก็บกลุ่ม ทัศนคติและความเข้าใจของผู้กู้ พฤติกรรมการใช้เงิน ภาวะเศรษฐกิจครัวเรือน ระบบติดตามหนี้ และทุนทางสังคมของชุมชน การแก้ไขปัญหาหนี้คงค้างจึงไม่ควรใช้มาตรการทางกฎหมายหรือการทวงถามเพียงอย่างเดียว แต่ควรใช้แนวทางบูรณาการที่ผสมผสานการติดตามเชิงรุก การให้ความรู้ทางการเงิน การปรับระบบฐานข้อมูล การสร้างแรงจูงใจแก่สมาชิกที่มีวินัย และ

การใช้กลไกชุมชนเป็นพลังสนับสนุน เพื่อให้กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีสามารถดำรงบทบาทเป็นแหล่งทุนหมุนเวียนที่ยั่งยืนของสตรีในพื้นที่ชายขอบได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาการบริหารจัดการหนี้คงค้างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี อำเภอลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถอภิปรายได้ว่า ปัญหาหนี้คงค้างมิได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยลำพัง หากแต่เป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางการเงินของผู้กู้ โครงสร้างการกู้แบบกลุ่ม ระบบบริหารจัดการของกองทุน ภาวะเศรษฐกิจครัวเรือน และทุนทางสังคมของชุมชน ผลการวิจัยจึงสะท้อนให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาหนี้คงค้างจำเป็นต้องใช้แนวทางแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงทั้งมาตรการเชิงระบบ มาตรการเชิงพฤติกรรม และกลไกชุมชนเข้าด้วยกัน

หนี้คงค้างในฐานะปัญหาเชิงพฤติกรรมและโครงสร้าง

ผลการวิจัยพบว่า หนี้คงค้างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในอำเภอลาน้อยเป็นปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางการเงินของผู้กู้ โครงสร้างการกู้แบบกลุ่ม รายได้ครัวเรือนที่ไม่แน่นอน ระบบติดตามหนี้ และทุนทางสังคมของชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของบรรณสิทธิ์ปิยะ (2566) ที่พบว่ารายได้ ภาระหนี้เดิม และแรงจูงใจในการชำระหนี้สัมพันธ์กับการค้างชำระหนี้ของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ขยายข้อค้นพบเดิมโดยชี้ให้เห็นว่า ระบบการกู้แบบกลุ่มและการค้าประกันร่วมเป็นกลไกที่มีสองด้าน กล่าวคือ สามารถสร้างความรับผิดชอบร่วมและช่วยให้สตรี

เข้าถึงแหล่งทุนได้ง่ายขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจก่อให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นธรรมและทำให้สมาชิกที่มีวินัยหมัดแรงจูงใจ หากสมาชิกบางรายไม่ชำระหนี้และกลุ่มต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ทุนทางสังคมกับวินัยทางการเงิน

ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางสังคม ระบบเครือข่าย และบทบาทของผู้นำชุมชนมีผลต่อวินัยทางการเงินของสมาชิกกองทุน โดยเฉพาะในชุมชนพื้นที่สูงที่ให้ความสำคัญกับสัจจะ ความไว้วางใจ และชื่อเสียงของหมู่บ้าน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Cohen และ Uphoff (1977) และงานวิจัยของธัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง (2563) ที่เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้การพัฒนาสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้พบเพิ่มเติมว่า ทุนทางสังคมมิได้เป็นปัจจัยเชิงบวกเสมอไป เพราะความสัมพันธ์แบบเครือข่ายและความเกรงใจอาจทำให้การติดตามหนี้ไม่ตรงไปตรงมา ดังนั้นการใช้กลไกชุมชนในการบริหารจัดการหนี้จึงต้องสร้างสมดุลระหว่างความไว้วางใจในชุมชนกับความชัดเจนของกติกากองทุน

การใช้ทฤษฎีสะกิดในการแก้ไขปัญหาหนี้

ผลการวิจัยพบว่า การติดตามเชิงรุก เช่น การโทรศัพท์แจ้งเตือน การใช้แอปพลิเคชัน LINE การประสานผ่านคณะกรรมการระดับตำบล และการลงพื้นที่ก่อนครบกำหนดชำระ ช่วยให้สมาชิกตระหนักถึงภาระหนี้และเตรียมตัวชำระหนี้ได้ดีขึ้น แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีสะกิดของ Thaler และ Sunstein (2008) ที่เน้นการออกแบบสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการตัดสินใจที่เหมาะสมโดยไม่ต้องใช้การบังคับ ขณะเดียวกัน การสร้างแรงจูงใจเชิงบวก เช่น การให้สิทธิ

ประโยชน์แก่ผู้มีวินัย การยกย่องกลุ่มต้นแบบ หรือการปลดภาระคำประกันรายบุคคล ยังสอดคล้องกับทฤษฎีความคาดหวังของ Vroom (1964) ที่อธิบายว่าบุคคลจะมีแรงจูงใจเมื่อเห็นว่าการกระทำของตนนำไปสู่ผลลัพธ์ที่มีคุณค่า

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการบริหารกองทุนภาคครัว

ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จในการบริหารจัดการหนึ่งค่างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่แม่ลำน้อยไม่ได้เกิดจากเจ้าหน้าที่รัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจากการทำงานร่วมกันของกลไกสามประสาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน คณะทำงานสตรีระดับตำบล และผู้นำชุมชน โดยแต่ละฝ่ายมีบทบาทแตกต่างกัน เจ้าหน้าที่ดูแลด้านระเบียบ ข้อมูล และกระบวนการราชการ คณะทำงานสตรีช่วยเข้าถึงสมาชิกและทราบปัญหาจริงในพื้นที่ ส่วนผู้นำชุมชนใช้บารมีและความน่าเชื่อถือทางสังคมในการไกล่เกลี่ย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จีรภา มิ่งเชื้อ และธณัฐา โรจนตระกูล (2564) ที่ศึกษาประสิทธิผลการนำนโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีไปปฏิบัติในอำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย และพบว่าประสิทธิผลของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีสัมพันธ์กับความชัดเจนของนโยบาย การลดขั้นตอนการทำงาน และการบูรณาการเครือข่ายระหว่างหน่วยงาน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพิศณุพงศ์ กล้ากลกิจ (2562) การปฏิบัติงานการตรวจสอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิผลของการจัดการกองทุน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้มีข้อค้นพบเพิ่มเติมว่า ในพื้นที่ชายขอบอย่างอำเภอมะลำน้อย การมีส่วนร่วมไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการบริหารจัดการเชิงเทคนิคเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชน การติดตามหนี้ด้วยหนังสือราชการหรือมาตรการ

ทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถเข้าถึงสมาชิกได้เท่ากับการลงพื้นที่ การพูดคุย และการใช้คนในชุมชนเป็นตัวกลาง ดังนั้น การบริหารจัดการหนี้ในบริบทแม่ลำน้อยจึงต้องผสมผสานระหว่างระเบียบราชการกับความไว้วางใจ ภาษา ความสัมพันธ์ และศิลปะการไกล่เกลี่ยของชุมชน

ข้อเสนอเชิงระบบต่อการบริหารจัดการหนี้

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการหนี้ค้ำของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีควรปรับจากการจัดการแบบตั้งรับไปสู่การจัดการเชิงรุกและเชิงป้องกัน โดยผู้ให้ข้อมูลเสนอให้พัฒนาน้อย 3 ด้าน ได้แก่ ระบบข้อมูลที่ทันสมัย กลไกการจัดการหนี้ที่ยืดหยุ่น และการสร้างรายได้ที่มั่นคงให้แก่สมาชิก ประการแรก ควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลหนี้ให้เป็นปัจจุบันและตรวจสอบได้ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า ความล่าช้าในการตัดยอดหนี้ประมาณ 3-4 วัน ทำให้เกิดความสับสนระหว่างเจ้าหน้าที่กับสมาชิก และลดความเชื่อมั่นต่อระบบกองทุน การพัฒนาฐานข้อมูลที่ถูกต้อง ทันเวลา และเข้าถึงง่าย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการติดตามหนี้เชิงรุก ประการที่สอง ควรมีกลไกการจัดการหนี้ที่ยืดหยุ่นและเป็นธรรม เช่น การปรับโครงสร้างหนี้ให้สอดคล้องกับรอบรายได้จริงของสมาชิก การส่งเสริมการออมรายงวด และการปลดภาระค้ำประกันรายบุคคลแก่สมาชิกที่ชำระหนี้ในส่วนของตนครบถ้วน มาตรการดังกล่าวช่วยลดความรู้สึกไม่เป็นธรรมจากระบบการค้ำประกันร่วม และช่วยรักษาสมาชิกที่มีวินัยไว้ในระบบกองทุน ประการที่สาม กองทุนควรเชื่อมโยงการให้สินเชื่อกับการพัฒนาอาชีพและช่องทางตลาดของสมาชิก เนื่องจากผลการศึกษาพบว่า สมาชิกบางรายไม่ได้ค้ำชำระเพราะขาดความรับผิดชอบ แต่เพราะสินค้าที่ผลิตไม่มีตลาดรองรับ ทำให้เงินทุนไม่สามารถ

เปลี่ยนกลับมาเป็นรายได้เพื่อชำระหนี้ได้อย่างเพียงพอ ดังนั้น การจัดหาตลาด การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ และการประสานช่องทางจำหน่ายจึงเป็นส่วนหนึ่งของการป้องกันหนี้คงค้างในระยะยาว ดังนั้น ข้อเสนอเชิงระบบของงานวิจัยนี้คือ การพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้แบบบูรณาการ หรือ Triple Integration Model ได้แก่ 1) Smart System ระบบข้อมูลและการแจ้งเตือนที่แม่นยำ 2) Flexible Mechanism กลไกการเจรจาและจัดการหนี้ที่ยืดหยุ่นตามบริบทพื้นที่ และ 3) Stable Income การสร้างรายได้ที่มั่นคงให้แก่สมาชิก แนวทางดังกล่าวช่วยให้การบริหารจัดการหนี้สามารถรักษาสมดุลระหว่างระเบียบราชการกับวิถีชีวิตของสมาชิกในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและการอภิปรายผล สามารถสรุปข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์และการวิจัยในอนาคตได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่รับผิดชอบกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีควรพัฒนาระบบบริหารจัดการหนี้ให้เป็นระบบเชิงรุกมากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาฐานข้อมูลหนี้ให้เป็นปัจจุบัน ลดความล่าช้าในการตัดยอด และเปิดช่องทางให้สมาชิกสามารถตรวจสอบสถานะหนี้ของตนเองได้อย่างสะดวกและถูกต้อง นอกจากนี้ ควรกำหนดมาตรการจูงใจสำหรับสมาชิกที่มีวินัยทางการเงิน เช่น การปลดภาระค้ำประกันรายบุคคล การให้สิทธิกู้รอบใหม่ หรือการยกย่องกลุ่มต้นแบบ เพื่อสร้างแรงจูงใจเชิงบวกควบคู่กับการบังคับใช้ระเบียบ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน คณะทำงานสตรีระดับตำบล และผู้นำชุมชนควรทำงานร่วมกันในรูปแบบกลไกสามประสานอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการติดตามเชิงรุก การลงพื้นที่เยี่ยมกลุ่มผู้กู้ การให้คำปรึกษา และการใกล้ชิดก่อนเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย ควรจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางการเงินแก่สมาชิกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเรื่องการแยกเงินทุนออกจากเงินใช้จ่ายในครัวเรือน การออมรายวด และการวางแผนชำระหนี้ตามรอบรายได้จริงของสมาชิก

ข้อเสนอแนะด้านการส่งเสริมอาชีพและรายได้

กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีควรเชื่อมโยงการให้เงินกู้กับการพัฒนาอาชีพอย่างจริงจัง โดยสนับสนุนการตลาด การแปรรูปสินค้า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการหาช่องทางจำหน่ายให้แก่กลุ่มสตรีผู้กู้ เพราะปัญหานี้คงค้างส่วนหนึ่งเกิดจากรายได้ที่ไม่แน่นอนและการขาดตลาดรองรับผลผลิต หากสมาชิกมีรายได้ต่อเนื่องและมีสภาพคล่องเพียงพอ ความสามารถในการชำระหนี้ย่อมเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาปัญหานี้คงค้างของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบว่าปัจจัยด้านทุนทางสังคม ระบบเครือข่าย ภูมิประเทศ และรูปแบบอาชีพส่งผลต่อวินัยทางการเงินของสมาชิกอย่างไร นอกจากนี้ ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือกึ่งทดลองเกี่ยวกับมาตรการสะกิด เช่น ระบบแจ้งเตือนก่อนครบกำหนดชำระ การออมราย

เดือน หรือการให้รางวัลแก่กลุ่มที่ซื่อตรงเวลา เพื่อประเมินว่ามาตรการใดสามารถลดหนี้คงค้างได้อย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี. (2555). *คู่มือการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- จิรภา มิ่งเชื้อ, และธนิษฐา โรจนตระกูล. (2564). ประสิทธิภาพการนำนโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีไปปฏิบัติในอำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย. *Journal of Modern Learning Development*, 6(3), 164–179.
- ธตวรรษ สิตะปิยะ. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการค้างชำระหนี้กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในเขตอำเภอบ้านบ่อ จังหวัดพัทลุง สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ธัญญลักษณ์ ใจเที่ยง. (2563). รายงานวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ต่อการพัฒนาเยาวชนไทย 4.0. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- พิศณุพงศ์ กล้ากลิจ. (2562). *ต้นแบบการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในจังหวัดกำแพงเพชร*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภักดี เมฆจำเริญ. (2565). รูปแบบการบริหารจัดการหนี้ส่วนบุคคลในสังคมไทยยุค 4.0 เชิงพุทธบูรณาการ. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 7(3), 79–92.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*.
กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่ลาน้อย. (2568). *ข้อมูลการดำเนินงานกองทุน
พัฒนาบทบาทสตรีอำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ณ เดือน
สิงหาคม 2568*. แม่ฮ่องสอน: ผู้แต่ง.
- เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2506). *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1977). *Rural development participation:
Concepts and measures for project design, implementation and
evaluation*. Rural Development Committee, Center for International
Studies, New York: Cornell University.
- Friedberg, B. (2015). *Personal finance: An encyclopedia of modern money
management*. Santa Barbara, CA: Greenwood.
- Kapoor, J. R., Dlabay, L. R., & Hughes, R. J. (2012). *Personal finance*
(10th ed.). New York: McGraw-Hill/Irwin.
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge: Improving decisions about
health, wealth, and happiness*. New Haven, CT: Yale University
Press.
- Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. New York: Wiley.
- World Bank/IDA. (2009). *Public financial management: Tracking resources
for better results*. Washington, DC: Author.